

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 127 / Olot, març 2020

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / L'OBSERVATORI D' HUMANITATS EN MEDICINA

El 1910, Abraham Flexner va publicar l'informe que porta el seu nom i que va promoure l'homogeneïtzació dels estudis superiors en Medicina als Estats Units d'Amèrica. L'anomenat *Informe Flexner* va tenir una transcendència molt rellevant en l'evolució de l'educació mèdica del segle XX i, consegüentment, en la mateixa especialització mèdica. Dues dècades després, l'autor es preguntava "si aquest corrent no ha tingut excessiva força [...] En altres paraules, si la nostra concepció d'allò útil no s'ha tornat massa estreta". Amb aquesta reflexió, Flexner intentava expressar la pèrdua d'aquelles disciplines humanístiques en la formació científica i posava en dubte la seva primera visió reduccionista de la medicina de la qual s'excloïen aquelles branques de coneixement "no útils".

L'Observatori d'Humanitats en Medicina neix l'abril del 2019 i és el primer observatori d'aquest tipus a Catalunya. La inquietud observada en l'àmbit acadèmic i social sobre el rol de les disciplines humanístiques en ciència i tecnologia és un fet que es percep des de fa ja uns anys. Dins els reptes de les titulacions científiques es repeteix la necessitat de la reintroducció d'aquestes disciplines per tal de recuperar la transversalitat, la globalitat i la interseccionalitat entre diferents àmbits del coneixement. Però aquesta tasca teoritzada per diferents grups de treball es complica quan s'intenta posar en pràctica. Cal trobar estratègies d'im-

plementació i de revaloració de les humanitats tenint en compte els reptes que es plantegen durant els propers anys en l'àmbit acadèmic.

És en aquest context que neix el projecte de l'Observatori d'Humanitats en Medicina; un projecte personal que va començar a esculpir-se amb el suport de la Facultat de Medicina de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya. Posteriorment, la filosofia de col·laboració que té l'Observatori ens va permetre entendre la necessitat d'aglutinar diferents institucions en diversos àmbits per donar resposta a aquest desafiament.

La ciutat d'Olot és l'entorn perfecte perquè es desenvolupi: una ciutat compromesa amb la cultura, amb una llarga tradició de relació entre ciències i humanitats, i una Fundació Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa amb ganes de participar en aquest projecte. Per tant, la simbiosi entre la Facultat de Medicina de la UVic-UCC, la Fundació Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa i la ciutat d'Olot mateix brindaven unes condicions ideals per posar en funcionament l'Observatori.

En aquest sentit vam començar a treballar en l'Observatori el setembre del 2018 per tal de donar resposta als objectius plantejats. Finalment, l'abril del 2019 es va signar oficialment el conveni pel qual es creava l'Observatori amb la participació de la UVic-UCC, el consistori olotí i la Fundació Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa.

L'Observatori pretén, des de l'inici, promoure el desenvolupament de les humanitats integrades en les ciències de la salut com a eina fonamental en l'adquisició de les competències posant èmfasi en els punts d'intersecció entre salut, societat i cultura. Els objectius es divideixen en dos: un de caire acadèmic, que pretén analitzar, estudiar i investigar com desplegar de forma eficient les capacitats humanístiques dels professionals de la salut, i un altre de caire social, que adquireix el compromís amb la societat i el territori de fer-los partícips en aquest projecte establint un marc cooperatiu institucional i social que permeti dotar-lo de continguts i transmetre-ho més enllà de l'àmbit acadèmic. Aquesta intersecció entre l'àmbit acadèmic, el sanitari i el ciutadà és explorada per l'Observatori, i s'eviten que els debats sorgits en un àmbit o altre s'hi enquistin i, per tant, es promogui la transferència de coneixement.

En definitiva, l'Observatori neix del deure d'entendre la societat globalment partint de la idea, tal com expressa Nuccio Ordine, que les humanitats, la cultura i l'ensenyament constitueixen el líquid amniòtic ideal en què les idees de democràcia, llibertat, justícia, igualtat, dret a la crítica, tolerància, solidaritat i bé comú poden experimentar un desenvolupament vigorós.

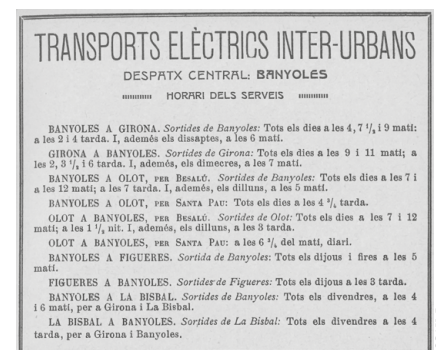
JOEL PIQUÉ

Director de l'Observatori d'Humanitats en Medicina

ANIVERSARI / CENTENARI DE L'EMPRESA DE TRANSPORTS TEISA, DE BANYOLES

El 13 de març de 1920, cinc empenedors banyolins van constituir en una notaria de Girona la societat Transportes Eléctricos Interurbanos SA (TEISA). L'empresa, amb un capital social de 230.000 pessetes, disposava dels drets de transport de viatgers de Banyoles a Olot, Girona i Figueres, i va adquirir dos òmnibus moguts per electricitat de les marques Berliet, francesa, i Walker, britànica. Ben aviat, però, van ser substituïts per automòbils Hispano Suïza amb motor d'explosió.

Al llarg dels anys vint, la companyia es va expandir en fer-se càrrec de diverses línies de transport de viatgers per concessió administrativa: Girona-Olot per Besalú i Banyoles-Olot per Mieres (1926) i Besalú-Figueres i Olot-Figueres (1928). L'any 1929, l'olotí Domènec Planas –successor de les diligències de Pere Màrtir Rossell– li va traspasar el servei d'òmnibus de les línies Olot-Sant Joan de les Abadesses i Olot-Ripoll, a més de la concessió del correu d'aquesta darrera línia.

ACGAX. FONTS AJUNTAMENT D'OLOT

El passat 23 de gener, el ple de l'Ajuntament de Castellfollit de la Roca va aprovar un contracte amb Antònia i Maria Lluïsa Andújar Triola per a la cessió en règim de comodat i dels drets d'exploració del fons fotogràfic del seu pare, Juan Antonio Andújar Jiménez, amb destí al Servei d'Imatges de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX). Es tracta d'un fons ingent, d'un fotògraf tot terreny, que documenta, bàsicament, la vida de Castellfollit de la Roca, però també, en menor mesura, la dels pobles del voltant, com Sant Joan les Fonts, Montagut i Oix o Sant Jaume de Llierca.

Ara que el fons ha ingressat a l'Arxiu, hi ha molta feina per fer. En primer lloc, caldrà resseguir la biografia del fotògraf de forma més exhaustiva. En coneixem quatre dades bàsiques, però serà necessari fer una bona investigació i disposar, òbviament, de l'ajuda de la família (tenim tots els ingredients a l'abast perquè qualsevol alumne de batxillerat amb inquietuds humanístiques pugui realitzar un bon treball de recerca). De moment, podem apuntar que Juan Antonio Andújar Jiménez va néixer a El Cañavate, a la província de Conca, l'any 1922. No sabem res de la seva infància i primera joventut. Quan tenia divuit anys, com tots els nois espanyols, va ser cridat a fer el servei militar. El destí volgué que vingués a fer-lo a la Garrotxa, probablement a Olot. Un cop acabat aquest compromís, l'any 1944, es va establir a Castellfollit de la Roca, on de seguida va començar a exercir de fotògraf. Es va casar, va comprar un pis i va obrir l'estudi als baixos de casa seva, a la plaça Major, número 8. A més, va combinar la feina

de fotògraf amb la venda d'articles de ferreteria, a la mateixa botiga.

A l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, varem tenir la sort de poder-lo conèixer personalment l'any 2017. Va ser una visita fugaç. Una tarda de primavera, poc abans de tancar, va venir a visitar-nos. Havia vingut tot sol, des de Castellfollit, amb cotxe i amb 94 anys. Ens va explicar que havia exercit de fotògraf, que tenia molt de material i que li agradaria deixar aquest llegat al poble i als ciutadans. Varem quedar en veure'ns després de l'estiu a casa seva, i així va ser com, a principis de setembre, una col·laboradora de l'Arxiu va anar a visitar-lo i a fer una valoració del seu fons. Malauradament, no el vam poder veure més perquè, a la primavera de l'any 2018, va morir. Però les seves dues filles, que coneixien l'interès del seu pare per deixar el llegat fotogràfic, ens ho varen posar molt fàcil.

El fons que conserva l'ACGAX conté poc més de 75.000 unitats: aproximadament 70.000 negatius de 35 mm i de format mitjà, monocroms i en color; 4.500 fotografies en paper i prop de 500 diapositives. També inclou material fotogràfic que Juan Antonio Andújar va utilitzar en la seva feina (càmeres, fotòmetres, trespeus, flaixos, etc.).

Hem dit anteriorment que Juan Antonio Andújar era un fotògraf tot terreny. Ho havia de ser. En un poble el fotògraf ha de ser capaç de tot, no té temps per ser especialista. Tant ha de saber moure's a l'estudi com sortir corrents a cobrir qualsevol tipus d'esdeveniment (destaca el seguiment que va fer de les activitats del polític

i empresari de Castellfollit de la Roca Ramon Sala Canadell), i també saber fer les típiques fotografies de bateigs, casaments i comunions. Si a tot això hi afegim la feina a la ferreteria, podem imaginar-nos, doncs, que no deuria tenir gaire temps per a l'oci personal o familiar.

Ara toca al poble de Castellfollit de la Roca i a l'Arxiu retornar als ciutadans tota la feina feta per Juan Antonio Andújar. Convé fer tria i avaluació del material, digitalitzar-lo, conservar-lo en condicions òptimes i posar-lo a disposició de tothom qui ho necessiti.

QUIM ROCA MALLARACH

BREVIARI

En el marc de la Quinzena Mallorquina que organitza l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, la segona Vitrina del Trimestre de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa està dedicada a la relació entre **Alexandre Cuéllar i Mallorca**. Aquest escriptor olotí va exercir de secretari de l'Ajuntament de Sa Pobla, a Mallorca, entre els anys 1943 i 1959. Durant aquests setze anys, Cuéllar va escriure articles i relats que donen fe de la seva admiració per l'illa que el va acollir. La implicació de l'escriptor olotí amb Sa Pobla s'accentuà quan, l'any 1952, va impulsar la introducció del ball dels caparrots a les festes de Sant Antoni, a imitació dels cabeçuts olotins. La Vitrina es podrà veure des del 2 de març fins al 30 de juny.

•••

El dissabte 28 de març tindrà lloc una nova edició del cicle **Itineraris Personals**, organitzat per l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa i l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. En aquesta ocasió, el recorregut anirà a càrrec d'Esteve Planella Coll (Olot, 1945), actiu membre del món associatiu de la ciutat que va viure els seus primers vint-i-cinc anys al barri del Tura. Planella ens guiarà per diversos carrers de la Vila Vella, la part més antiga d'Olot (carrer dels Valls Nous, carrer de la Proa, carrer de Santa Magdalena, carrer de l'Aigua) per conèixer la vida que hi havia abans. L'itinerari començarà a les 11 del matí, a can Saus.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

Anuari per la Nova Cultura del Territori, 2019, Sant Privat d'en Bas: Centre per la Sostenibilitat Territorial, 2019, 106 p.

10è Concurs Literari de Relats Curts, les Preses: Ajuntament de les Preses, 2019, 7 p.

VIÑOLAS, Raimond,
Pinzellades. Història de la lluita contra la dictadura i per la transició democràtica a Olot, Olot: l'autor, 2019, 205 p.
Edició no venal.

ARTICLES

BARNADA, Josep,
“Les Preses i el monestir de Sant Benet de Bages. Rendiments de les Preses per al monestir de Sant Benet de Bages”, *Revista de les Preses*, núm. 107, gener 2020, p. 37.

BASSOLS, Emili,
“L'eix Vic-Olot i la conservació del patrimoni natural. Seixanta-sis reflexions en dosis homeopàtiques”, dins *Anuari per la Nova Cultura del Territori 2019...*, p. 91-106.

BOSCH, Pere,
“Una nova mirada de Valentí Fargnoli. Capítol 5. El pont ressuscitat [de Besalú]”, *Revista de Girona*, núm. 318, gener-febrer 2020, p. 12-13.

CAMPRUBÍ, Josep,
“Why Did the Abbot-Bishop Oliba Enter Religious Life?”, *The Journal of Medieval Monastic Studies* (Turnhout), núm. 8, 2019, p. 47-72.

CAMPRUBÍ, Josep,
“L'abat i bisbe Oliba, va professar per obligació o per vocació? El desfici d'un comte sense comtat”, *Ausa*, núm. 183, 2019, p. 135-152.

CANAL, Jordi,
“Un muerto inmortal'. Enfermedad, defunción y funerales de Galdós”, *La Aventura de la Historia*, núm. 255, gener 2020, p. 20-25.

CANALIAS, Francesc,
“Passat, present i futur en la gestió de residus municipals”, *Revista de Girona*, núm. 318, gener-febrer 2020, p. 64-67.

CANALIAS, Francesc,
“La fiscalitat en la gestió dels residus”, *Revista de Girona*, núm. 318, gener-febrer 2020, p. 88-91.

FREIXA, Miquel,
“Les guerres remences (1462-1472 i 1483-1484)”, *Puigsacalm*, núm. 144, gener-març 2020, p. 9.

FUMANAL, Miquel Àngel,
“Entrepreneurs et innovation dans l'art à Gérone au XIVE siècle”, *Aedificare. Revue Internationale d'Histoire de la Construction* (París), 2019, núm. 5/1, p. 57-76.

LLONGARRIU, David i BUXÓ, Anna,
“Un nou model: contenidors tancats i amb accés amb targeta”, *Revista de Girona*, núm. 318, gener-febrer 2020, p. 76-79.

LLORENS, Carles,
“Sobre Antoni Mota, el president fundador de l'Olot”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2.019, 23 gener 2020, p. 28.

MAGRINYÀ, Francesc,
“El túnel de Bracons com a referent d'un canvi de model del territori de les infraestructures a Catalunya. Del 'model productivista' al model sostenible”, dins *Anuari per la Nova Cultura del Territori 2019...*, p. 45-76.

MARTÍ, Laia,
“Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas. La perruqueria i la botiga de roba de Can Jeroni”, *Puigsacalm*, núm. 144, gener-març 2020, p. 6-7.

MASSIP, Josep Maria,
“Quatre-cents anys de l'execució del bruixot de la Garrotxa”, *Revista de Girona*, núm. 318, gener-febrer 2020, p. 52-57.

MAYORGA, Antoni,
“La Vall d'en Bas, un indret privilegiat per la seva flora”, *Puigsacalm*, núm. 144, gener-març 2020, p. 10-13.

MERINO, Imma,
“L'home que riu amb el cor trencat pel dolor [a propòsit de *Joker*, de Todd Phillips]”, *L'Avenç*, núm. 465, febrer 2020, p. 66-68.

PESSARRODONA, Aurèlia,
“Cimarosa a la Garrotxa: recepció i pràctica domèstica de l'òpera italiana del segle XVIII i inicis del segle XIX a Olot”, *Revista Catalana de Musicologia*, núm. 12, 2019, p. 223-258.

PLANAGUMÀ, Llorenç,
“L'oposició a les grans infraestructures a Europa. Moviments NIMBY o l'expressió d'un canvi de model territorial?”, dins *Anuari per la Nova Cultura del Territori 2019...*, p. 11-17.

SERRA, Guillem,
“Raves en la orbital M25”, a *Bailar hasta morir. Breve historia de la pista de baile*, València: Antipersona, 2020, p. 37-47.

VALERI, Xavier,
“El motí dels Consums de Sant Joan les Fonts (I part)”, *El Soroll de les Fonts*, núm. 70, desembre 2019, p. 38-39.

VALLS, Raül,
“Salvem les Valls 25 anys després: calia Bracons?”, dins *Anuari per la Nova Cultura del Territori 2019...*, p. 6-10.

TEXTOS ELECTRÒNICS

BROSSA, Arnau,
“Bye-bye, Home': The Vall d'en Bas Flood of 1940”, *Folklife*. [en línia]. 24 de gener de 2020. Disponible a <<https://folklife.si.edu/magazine/somvallbas-vall-den-bas-flood-1940>>

PUIG, Miquel,
“Elogis, guerres, relats i privilegis de la gent de Sant Esteve d'en Bas als inicis del segle XVIII”, *Olot 1700*. [en línia]. 28 de gener de 2019. Disponible a <www.miquel-puig.cat>

DEL DINOU AL VINT-I-U / LA POLITIQUERIA

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El mes passat assegurava amb dolor que els autèntics enemics polítics els tenim sempre dins de casa. Ho mantinc; tot i que la trista realitat que ens toca viure en aquest moment m'hi fa introduir un afegitó: els adversaris polítics més propers ideològicament són els més visceralment, deslleials i perillosos. Per això governar en coalició és tan complicat.

La inestabilitat que va caracteritzar els governs municipals de la República no s'explica ni s'entén sense immersir-se en les relacions personals dels regidors de la coalició governant. Les primeres eleccions al Parlament de Catalunya varen demostrar que els republicans d'esquerra havien estat massa generosos amb els catalanistes en la confecció de la candidatura que havia guanyat les municipals. Les primeres eleccions sense coalicions varen convèncer els republicans d'esquerra que l'alcaldia d'Olot li corresponia al seu líder, Ramon Aubert, no només perquè havia estat el regidor més votat sinó també perquè era el president del partit que tenia més suport entre els olotins, a molta distància del segon. I no varen parar fins aconseguir revertir l'injust acord d'investidura. No ho va tenir fàcil perquè els tercers en discòrdia, els regidors obreristes, propers a la Unió Socialista de Catalunya, preferien que ocupés l'alcaldia un intel·lectual de dretes, Joan de Garganta, que no els era competència electoral, que no pas el líder del partit majoritari de l'esquerra.

De fet, les males relacions entre obreristes i republicans d'esquerra venien de lluny i no varen fer més que empitjorar. La coalició electoral republicana va estar a punt d'anar-se'n en orris pel veto dels obreristes a un candidat republicà que era industrial, i varen empitjorat mesos després, durant la

primera vaga general a què va haver de fer front el nou govern republicà, perquè mentre els obreristes varen fer costat a l'autoritat, els regidors republicans varen donar suport actiu a l'aturada. Ara bé, més enllà dels interessos pròpiament polítics i de la lluita per l'hegemonia social en el camp de l'esquerra, res no s'entén sense tenir en compte que els regidors del Centre Obrer tenien una animadversió especial contra el mestre i regidor republicà Ramon Calm, perquè era el professor de l'escola d'adults de l'Ateneu Obrer, un casino nascut d'una escissió de la seva entitat que portava dècades fent-los la competència. Per això varen forçar que el substituïssin com a president de la Comissió de Cultura quan varen sospitar que intentava ocupar una de les noves places de mestre del Col·legi d'Ensenyament Secundari que l'ajuntament promovia. I quan va guanyar la plaça de professor de l'Escola Menor de Belles Arts, no varen dubtar a aliar-se amb els monàrquics per forçar la seva suspensió com a regidor.

Possiblement les males relacions amb els obreristes també expliquin que, l'octubre de 1936, Ramon Calm fos elegit alcalde d'Olot amb els vots dels regidors republicans d'esquerra i de la CNT. Aleshores, el candidat natural, Ramon Aubert, estava vetat pels revolucionaris perquè just en el moment d'esclatar la guerra s'havia negat a donar armes al poble. Durant anys i panys, els seus detractors no es cansaren de proclamar que Aubert havia estat "un calçasses" i que "havia plegat d'alcalde perquè la seva dona no li deixava fer política". Els republicans, que li eren afins, ho negaven amb vehemència i destacaven el seu gran valor i enorme seny, perquè "havia impedit una carnisseria".

UN TOC AMB EL PEHOC / LA CULTURA DE L'AIGUA A LA VALL D'EN BAS

Pocs imaginàvem que, quan vam iniciar el projecte de recerca la primavera-estiu del 2017, tindríem a les mans tanta informació al voltant de la *Molineria, agricultura i pesca, arquitectura i història dels usos preindustrials entorn el riu Fluvià*. La idea va sorgir del PEHOC quan vam proposar a l'Ajuntament de la Vall d'en Bas alguns projectes impulsats des de l'Institut Ramon Muntaner. Va ser, però, la tossuderia de l'alcalde, Lluís Amat, la que ens va fer acceptar la seva proposta: inventariar el patrimoni al voltant dels usos de l'aigua. Calia un equip de treball no gaire nombrós; amb algú que conegués el territori i que estigués vinculat a Can Trona, que també s'hi va implicar; algun expert en els segles XVI i XVII; algú que actués de pont entre l'equip i el PEHOC, i, finalment, algun jove estudiant que aportés una visió més fresca i dinàmica a l'estudi. Així va ser com Joan Pujolriu (*Menguís*), Xavier Colléll, Xavier Solà, Jesús Gutiérrez, Jaume Borràs i Arnau Brosa vam constituir el grup de recerca. El pla temporal de treball de camp era d'un any prorrogable. Al final n'han sigut tres.

En un primer any vam pentinar i geolocalitzar les estructures, els molins i els equipaments complementaris de la zona del Racó del Grau i Sant Esteve d'en Bas; en el segon es va fer el mateix a la zona de Joanetes i, durant el tercer, a la zona de Sant Privat. Un total de 90,2 km² de terme

municipal. Es partia de la percepció de l'existència d'una dotzena llarga de molins coneguts. El resultat ha estat la catalogació de 31 molins, alguns en un estat lamentable; d'altres, molt transformats i de difícil reconeixement, i la resta en un estat francament bo i de fàcil recuperació. Gràcies al mestratge del doctor Xavier Solà, director de l'estudi, s'ha pogut documentar l'activitat, a voltes frenètica, d'aquests molins en cadascuna de les seves circumstàncies (hi ha molins datats a partir del segle XIII).

Què explica la seva decadència? L'immens esforç humà i de manteniment que requereixen (neteja dels recs, basses, reparacions, substitució de materials); l'aparició dels motors elèctrics; la competència dels molins i les farineres industrials; la creació de la Cooperativa de la Vall l'any 1969, que qüestiona el treball individual tradicional, i l'aparició d'un model econòmic capitalista més eficient i rendible.

Encara som a temps d'evitar que es perdi allò que en resta i que forma part indissoluble del paisatge cultural i històric de la Vall d'en Bas, el municipi gironí amb més molins coneguts. Preservar aquest llegat ens obliga a tenir-ne coneixement. El proper 28 de març es farà la presentació del treball a Can Trona. Tothom hi està convidat!

L'EQUIP DE RECERCA

CASES ESCRITES, CASES DE DEBÒ / 6. L'HOTEL DEL PARC

MARGARIDA CASACUBERTA

Quan preparava la “casa escrita” per al número anterior d'*El Cartipàs* (la Quinta Justa) vaig tenir un dubte sobre la primera estada coneguda de Joan Maragall a Olot. El 1889, el poeta explica que es va estar a “can Xarló”, al Parc Vell. Mai no n'havia sentit a parlar, però en un primer moment vaig suposar que era el nom amb què es coneixia la “fonda” que esdevindria, el 1918, després de les reformes que hi va fer Sadurní Brunet Pi, l'“Hotel del Parque”.

Ja el 1892, a *Tardanies*, Carles Bosch de la Trinxeria parla del “restaurant i l'hotel del Parc” com un element de modernitat que desmenteix la imatge més conservadora de la vila. Escriu: “Ara la civilització i lo progrés han entrat dins la vila muntanyesa per la nova carretera. Ja desprecia ses velles costums; (...) sos braços s'estenen vers la llum, lo progrés, la civilització; (...) La posada, la humil posada de traginers, de porró, all i oli, carn d'olla amb pilota, desapareix, reemplaçada per l'hotel i restaurant del Parc. La vila moderna s'estén vers la planura del Fluvià, amb ses fàbriques, *chalets*, hortes, jardins rublerts de flors. Sembla que pressent l'arribada del carril vers aquell punt, i lo vol rebre com se mereix. Mes per a nosaltres, amants de lo passat, amics de la vellura, Olot serà sempre la vila de la antigor, dels avis de costums senzilles i cristianes, de fesomia de l'Edat Mitjana, francament catalana muntanyesa, malgrat lo carril i la llum elèctrica.”

ELS NOMS DE LA TERRA / HERETAT GITARRIU

XAVIER PUIGVERT I GURT

L'any 1982, en la utilíssima *Història de la llengua catalana*, Josep M. Nadal i Modest Prats confessaven tenir la sensació de trepitjar un terreny poc segur en el camp de l'aportació germànica medieval al lèxic comú, a la vegada que asseguraven transitar per terres més fermes en el de la contribució toponímica. I, ben sincerament, ho agraiïen a l'exhaustiva recerca de Joan Coromines sobre els noms de lloc creats a partir d'antropònims gòtics i fràncics. La majoria d'aquests noms de persona flairats pel bon nas de Coromines van ingressar en el nomenclàtor com a complements del nom d'un castell, una vil·la o un mas de la Catalunya Vella. I tan sols un nombre reduït va passar a la categoria de referent d'una demarcació, com ara una vall o una parròquia.

A aquest corpus de noms de la terra vip d'incontestable etimologia germànica, la Garrotxa hi aporta *Gitarriu* –inicialment, *Guitarriu*, de la mateixa manera que *Guifre* ha mutat a *Gifre*–, a Sales de Llierca. Però, tot i que el filòleg es conformi a identificar-lo com a catalanització de WITIRIK, no n'hi ha prou per calmar l'ànsia de qualsevol historiador. Més enllà de la forma del topònim, no pot parar d'escodriñar fins a accedir al seu sentit de la vida.

L'hotel, certament, estava preparat per hostatjar estiuencs dels d'abans, que passaven tot l'estiu a Olot, i en les seves millors èpoques va acollir les personalitats que, per diferents motius, recalaven a la ciutat. Com explica Jordi Pujiula, a l'Hotel del Parc hi va anar a reposar Francesc Macià en arribar a Olot el 31 de juliol de 1932 i hi va passar la nit per marxar l'endemà cap a Sant Feliu de Guíxols. Però gosaria dir que és Oriol Bohigas qui converteix l'Hotel en una “casa escrita” quan, a *Refer la memòria. Dietaris complets* (2004), el converteix en l'escenari d'un dels moments importants de la seva educació sentimental, marcada per l'experiència de la guerra i per una estada llarga a Olot, quan el pare, Pere Bohigas, administrador general dels Museus d'Art, va ser-hi destinat durant l'operació de salvaguarda del patrimoni artístic català. “El primer estatge a Olot” –recorda Bohigas– “fou a l'Hotel del Parc (...). Ocupàrem una planta amb un cert aire de permanència. A més de nosaltres tres, hi havia en Joaquim Folch i la seva muller, Orsina Baget, en Quim Borralleras, en Manuel Grau, restaurador del museu (...). En Folch, amb la seva immensa capacitat integradora i amb habilitat per saber-ho fer tot, decorà la planta que ocupàvem i la convertí en una mena de casa familiar. (...) A les parets hi havia sempre reproduccions de quadres del museu que s'anaven succeint. La més permanent i la més obsessiva era el dibuix-aquarel·la del 1904, *El boig* de Picasso, amb aquella mirada i aquelles mans que s'apropiaven de tot l'ambient i que li donaven la imatge més significativa, gairebé el signe representatiu d'aquella improvisada col·lectivitat.”

Una col·lectivitat que, juntament amb l'Hotel que la va acollir, va veure com s'estroncava aquell camí cap al progrés i la civilització a què es referia (no pas sense temor) Bosch de la Trinxeria. Per això, quan Lluís Busquets i Grabulosa, en la seva *Oda a Olot*, es plany de la desmemòria de la ciutat, escriu: “¿Ho recorda ningú, / que al nostre Hotel del Parc s'hi va celebrar encara / la darrera sessió del nostre Parlament?”. I més endavant s'hi refereix per constatar que “Han canviat moltes coses” i ja “No hi ha l'Hotel del Parc”. Ni l'edifici de can Xarló, que va ser derruït.

La terminació de genitiu que indica una “possessió de Witirik” coincideix amb la referència escrita més antiga: en una permuta de finques de l'any 1044 apareix “l'alou de Guiteric” (*alaudem de Iotericio*), situat entre el coll de Faja, el Treu, Entreperes, Sadernes i Aguja. I existeix un homònim perfecte per identificar l'hisendat: un *hispanus* o refugiat polític anomenat *Witericus* (812). Alguns medievalistes han cregut reconèixer tres d'aquests *hispani*: *Asenarius*, assimilat a Aznar Galíndez; *Zate*, a Sadūn al-Rua'inī, i *Calapodius*, que podria haver prestat el seu nom grec al poble de Calabuig, a l'Alt Empordà. La nova identificació té dos arguments a favor. Per començar, *Witiric* és excepcional entre els antropònims d'arrel germànica presents a la Catalunya medieval: en els segles VIII-X, només hi trobem el nostre personatge i un jutge que actuava a la diòcesi d'Elna. En segon lloc, sabem que l'Alta Garrotxa va acollir part dels migrants: “les aprisions dels hispans” s'esmenten en un precepte carolingi per a Sant Aniol d'Aguja del 871.

Satisfeta la set de coneixement, ja podem proposar l'aprisador vuitcentista com a titular de la parcel·la de glòria efímera que li correspon.

EMILI BASSOLS I ISAMAT

ACGAX. Fons Fotogràfic GCRABE

Des que els naturalistes catalans van començar a caminar, a finals del segle XVIII, Olot i voltants ha estat un dels indrets habituals de mostreig d'un bon nombre d'entomòlegs. Els estudiosos dels insectes venien a Olot per descabellar la complexa diversitat biològica d'espècies que tenim aquí o per capturar aquella espècie rara o singular que volien incorporar a la seva col·lecció particular. Tant podien ser simples aficionats a l'entomologia com semiprofessionals, persones que podien compatibilitzar la seva tasca professional amb la recerca naturalista. Però tots els que empaitaven insectes tenien una característica comuna: eren homes. Si algú s'entreté a revisar la llista d'entomòlegs catalans, olotins o forans, que han mostrejat els ecosistemes naturals de la Garrotxa al llarg de la història (avui dia, per sort, això està canviant) veurà que el domini masculí és aclaparador. Amb una única i honrosa excepció: Carmel Gelabert i Codina (Olot, 1894–Barcelona, 1981), una entomòloga discreta, molt sovint oblidada. Jeroni Gelabert, el seu pare, i Joana Codina, la seva mare, van veure com a la Carmel, ja de ben petita, li interessava tot allò diminut que es movia al voltant seu: perseguia papallones, regirava pedres i observava amb la boca oberta qualsevol insecte que se li posava al davant. Als seus pares aquella actitud no els era aliena, tenint en

compte qui eren els oncles de la Carmel. Un era, per part de pare, mossèn Josep Gelabert (el Morell, 1859–Llagostera, 1936), geòleg, pintor, fotògraf i la primera persona que va demanar públicament la protecció de la zona volcànica de la Garrotxa, i, l'altre, per part de mare, Ascenci Codina (Barcelona, 1876-1932), entomòleg que va treballar al Museu de Ciències Naturals de Barcelona i que fou autor de prop d'un centenar de treballs sobre lepidòpters, coleòpters, himenòpters i dípters. Carmel Gelabert va poder gaudir d'un entorn familiar favorable en una època en què era impensable que les dones es dediquessin a la recerca naturalista. Aquesta circumstància li va permetre recol·lectar una quantitat notable d'espècies i confeccionar una interessant i valuosa col·lecció entomològica. La part de la col·lecció dipositada al Museu d'Olot es va acabar perdent per culpa de la desídia, el desinterès i la manca de manteniment. En canvi, la que a partir de 1927 va preparar per anar al Museu de Ciències Naturals de Barcelona encara avui es pot consultar. Quan el seu oncle Ascenci venia als Hostalets d'en Bas, la Carmel sovint l'acompanyava. En algun dels seus articles Ascenci comenta aquesta circumstància, però mai no va tenir el detall de fer-la constar com a coautora. A Carmel Gelabert li devem algunes troballes interessants des d'un punt de vista biogeogràfic, com ara el mol·lusc *Vallonia excentrica* (1922) o l'escarabat *Carabus granulatus*. A més de la recol·lecció d'insectes, Carmel Gelabert també era il·lustradora. Diversos treballs d'Ascenci Codina contenen dibuixos seus. Fins i tot va arribar a exposar les seves il·lustracions a l'Ateneu de Girona (1928) –junt amb l'oncle Gelabert, que també pintava–, a la Sala Vayreda d'Olot (1931) i a les Galeries Laietanes de Barcelona (1933).

Sempre modesta, sempre senzilla, sempre en segon pla, Carmel Gelabert va contribuir a millorar el coneixement entomològic local en un món absolutament dominat pels homes. La Carmel és la nostra naturalista i il·lustradora científica de referència. Poques ciutats catalanes poden dir el mateix.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / JOSEP M. BUCH, ADMINISTRADOR

DOMÈNEC MOLI

Diuen les bones (i les males) llengües que recordar és tornar a viure. Quan ets molt gran saps coses que ni saps que les saps. El passat et conquista, alhora que la vida es va retirant i els problemes de salut s'acumulen. De fet, aquest escenari només té vigència fins a assolir els cent anys. A partir d'aquí, els problemes desapareixen. Normalment.

Abans, molt abans de conèixer el faulista, qui avui escriu aquestes ratlles es va integrar a la redacció de la premsa local. Les impremtes, en aquells anys, derivaven cap a les modernes tècniques que acabarien amb l'era Guttenberg per entrar en una dimensió fins llavors desconeguda. Això passava quan feia cinc segles de l'invent del ciutadà de Magúncia, i en uns deu anys, tot canviaria. Els temps s'han accelerat d'una manera increïble. Fer el setmanari, una lletra darrere l'altra, ens portava una setmana de feina i, al final, l'apoteosi era la tarda del divendres: compaginar i cosir. No érem mai prous. Per això, quan venia el senyor Buch a ajudar-nos, s'obria una esclatxa de llum. El senyor Buch era l'administrador del setmanari al qual un grup d'olotins –imagineu quines idees polítiques tenien?– batejaven amb la capçalera *i Arriba España!*. El senyor Buch no pertanyia de cap manera a aquest grup. Ell era un home senzill, honrat, que s'havia

guanyat la vida escrivint números als papers amb plomes de plomí, tinters per sucra tinta i manigots a cada braç. El recordo com el paradigma d'un temps i d'una societat, quan encara la televisió no omplia les vetllades ni els sis-cents ens portaven vora el mar els caps de setmana. Va aconseguir una família nombrosa d'uns nou fills que s'han escampat per la geografia olotina. Precisament, escriu aquestes ratlles, d'amagat del faulista, perquè un dia d'aquest hivern sense fred vaig coincidir amb un dels Buch i em vaig interessar per la seva família. Només una germana s'ha quedat pel camí. Un camí que ja té més de cinquanta anys. Home de costums programades pels anys: estones als Catòlics, jugant amb els amics a algun entreteniment de sobretaula; jornada laboral darrere la finestra d'alguna oficina; compartir cada dia amb la família; comptar els fills; els divendres anar a cercar la revista que alguns dels seus fills, els més grans, repartien entre les llibreries de la ciutat... Anys, molts anys així. Avui, en aquest Olot que vivim, costa trobar famílies de més de dos o tres fills. També costa trobar mares i pares disposats a lluitar tota la vida des de la dificultat.

El senyor Buch ja fa molts anys que se'n va anar amb la mateixa discreció amb la què havia viscut. El recordo.

JAUME BOSQUET

Aquest és un lloc de molt de pas, de pas de cotxes, de pas de motos, de pas del riu –per sota el pont de ferro, el pont que durant un temps lluïa un semàfor al bell mig, ara el té al capdavant– i, sobretot, de pas de persones, cap al centre de la ciutat, cap als barris, cap a l'ambulatori. El febrer ha començat rient, o sigui que riu i, com diu l'adagi popular, l'hivern és ben viu. En els escalons que menen a les consultes, de bon matí, cap a tres quarts de vuit, faci el temps que faci, s'hi concentra la gent, que s'espera que obrin la porta, en fila severa, en tanda de vegades problemàtica, en dejú estricte, les venes a punt de deixar anar el seu tresor sanguinolent, en mostra menuda que anirà al tub d'assaig, a través de l'agulla de la infermera. “Sí, anem a mercat, sí, a veure.” Gent que baixa les escales, que surt de la visita, que puja les escales, que va a fer la visita, que va a demanar hora per a la visita. Ara una senyora magrebina, amb el mocador al cap, puja per la rampeta amb un cotxet. “*Ahora no recuerdo si era tu deneí o el mío*”, i entren cap a dins, són dues. Una dona, amb la cara garratibada, amb un nadó abrigadíssim als braços. És el seu marit, el qui porta el cotxet. De ben segur que són pares novells. S'ha fet una àgora just a sota del fanal d'aquí davant. El fanal té adhesius enganxifosos, apegalosos, agafadissos: una petita estelada i un cartellet difuminat: “Voteu per ser lliures!” “*Venimos temprano*”, dues que baixen. “La mala sort que va agafar algú...”, i se'n va, mòbil en mà, amb el seu discurs que, des d'aquí, es perd en la voràgine cap al pont, cap al passeig. Una dona riallera, amb un carret groc. Una altra amb el braç en cabestrell i un carret lila. “Et deurà voler fer un petó, som-hi, ja ve, ja ve, ont és el cotxe?” “Hem de venir dijous al dematí. Sense

menjar ni beure res i has de fer pipí en això. Tu no saps com va, ah, ah!”, ella és joveneta i riu, ell és grandot. Ara surt un pare i un fill. Tots dos jubilats. Tots dos amb cabells blancs. Vénen de demanar hora per a una analítica. Per al dia 10 de febrer, diuen. El pare havia treballat de sabater, d'aquells d'abans, amb pilons de sabates esventrellades per ataconar, amb tota una saviesa d'eines: falcilla, trepant, ruleta, peu de ferro, tacs de fusta, reblons, trespeus, punxons... Un lèxic i un ofici que també se'n va aigües avall en aquesta existència trasbalsada, trascolada, contínuament canviant, imparabla en el sentit més literal: la impossibilitat absoluta d'aturar res o de definir alguna cosa completament. El fill, un exbanquer, de jove pujava a l'escenari i es convertia en un actor dels més bons, tant podia fer de nen com de pinxo, els focus estaven fets per a ell, dominador imperiós de l'escena, de la dicció i de l'actuació. Els de l'àgora encara segueixen, ¿què hi ha de millor sinó fer servir la paraula i transvasar-la fidelment? Fan bona cara. És gent gran. Ara el jovent és als instituts. Quarts de dotze del matí del primer dilluns de febrer. A l'àgora són dues dones i un home. Només parlen elles. Ell ja no sap quin cara posar-hi ni cap on mirar, el seu esguard se'n va cap al tragí dels individus que passen en una representació verídica, terriblement real. “El més bo s'ha de penjar”, diu l'un, “de cap per avall”, diu l'altre, “que encara cauria”, “adéu, Manel!”. Les dues senyores de l'àgora segueixen, cada vegada més engrascades. Ell ja definitivament se n'ha desconnectat i observa els múltiples moviments dels humans. Ara n'entra un, sembla ucraïnès, grassonet, amb un xandall blaugrana i un escut gros, l'olla dels malentesos barcelonistes, i surt tot seguit.

BREVIARI

De l'1 d'abril a 30 de juny, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure l'exposició fotogràfica *L'enllaç de carreteres d'Olot*. Amb aquest nom es va conèixer el projecte d'unió de les carreteres de Santa Coloma de Farners i de Sant Joan de les Abadesses amb la de Girona per Besalú al seu pas per la ciutat d'Olot, que es va materialitzar l'any 1927. Un any abans, el fotògraf Antoni Fortet Pascual va fer un reportatge sobre els carrers afectats. Vuitanta anys més tard, el 2009, el fotògraf Quim Roca Mallarach, tècnic de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, va retratar els mateixos carrers. Ara, l'exposició, que també inclou documents textuais, permet veure el canvi de la zona entre un reportatge i l'altre.

•••

El propassat 22 de gener, a la sala d'actes del Palau Marc, a Barcelona, va tenir lloc la xerrada “*La vil·la romana de Can Ring (Besalú, la Garrotxa): un projecte de recerca global*”, dins del cicle de conferències “*Tribuna d'Arqueologia 2019-2020*”. L'acte, a cura de Joan Frigola, Joaquim Tremoleda i Pere Castanyer, va servir per presentar les troballes fetes en el jaciment –excavat l'any 1960 i objecte d'una nova intervenció en els anys 2017-2019– que permeten saber com s'estructurava la vil·la, la seqüència cronològica i la seva vinculació amb el conreu de la vinya. També, gràcies a una antiga inscripció, els arqueòlegs creuen que el nom del propietari era *L. Pompeius Saturio*, de la família dels Pompeus.

•••

L'historiador Francesc-Joan Monjo, de la Universitat d'Alacant, ha publicat un estudi sobre l'exili forçat de la comunitat jesuïta del col·legi de Sant Martí, de la ciutat de Girona, en el número 30 del *Butlletí de la Societat d'Estudis Històrics*. L'expulsió de la Companyia de Jesús dels dominis del rei d'Espanya, decretada per Carles III el 1767, va comportar el trasllat per mar dels jesuïtes gironins, juntament amb d'altres comunitats, primer a Còrsega i finalment als Estats Pontificis. Entre els exiliats, Monjo ha identificat **dos jesuïtes olotins**: el sacerdot Josep Marcillo, traslladat a Ferrara, i l'escolar Antoni Gou i Puig, mort a Bolonya.

JOAN TRESSERRAS

El meu oncle, el pintor Pere Gussinyé, tenia una bona relació amb l'escultor Josep Clarà i amb la seva germana Carme. Tant és així que, quan el meu oncle exposava les seves pintures a la Sala Gaspar, al carrer del Consell de Cent, a Barcelona, alguna tarda els anàvem a visitar a la seva casa taller del carrer de Calatrava, al barri de les Tres Torres, i a mi, que per aquella època estudiava a la capital, em plaïa molt poder acompanyar-lo. La casa i el jardí eren un autèntic museu, ple d'escultures de totes mides, la majoria de marbre blanc, amb una col·locació aparentment informal, però de manera que la visió d'una no interferís la de les altres. A l'interior de la casa, les llums eren ajustades. Hi havia quietud i silenci i, per poc sensible que fossis, et trobaves immers en l'"atmosfera Clarà". Han passat els anys i he mantingut un record d'aquells moments de goig difícils d'escriure.

En Josep Clarà va morir el 1958 a l'edat de vuitanta anys, i aquestes trobades devien ser dos o tres anys abans del seu traspàs. Quan el vaig conèixer, ja era una persona gran. A casa seva anava sempre vestit amb un guardapols gris i a les butxaques portava un paper de vidre, i mentre es passejava entre les seves escultures, s'aturava davant d'alguna i li feia uns retocs amb el paper de vidre d'una manera molt suau, com si l'acaronés. Feia una passa enrere, la contempla-

va i anava per una altra. Com un ritual, no estava pas amb nosaltres, estava al seu món. Un món defensat i protegit per la seva germana Carme, una dona denerida i resolutiva, que feia totes les funcions de mestressa de casa i d'allò que ara s'anomena "relacions públiques".

Algun estiu, els germans Clarà venien a Olot i els era de bon grat anar a fer una volta per les vores del Fluvià i els paratges de la Moixina o del Parc Nou. El meu oncle Pere Gussinyé els acompanyava i, com que no conduïa, jo portava el cotxe, perquè eren gent gran i anaven xino-xano. Una vegada visitàrem la Torre Castanys, on estava instal·lat el museu municipal. Entràrem en una de les sales de la primera planta, a les parets de la qual hi havia adossades un conjunt d'escultures sobre unes peanyes de fusta que portaven adherides un petit rètol amb el nom de l'escultura i de l'autor. Just a l'entrar, trobàrem una peanya amb la seva escultura a sobre i el rètol corresponent, que deia que es tractava d'una obra de Josep Clarà. Algú de nosaltres li cridà l'atenció i li digué: "Mira, aquí tens una obra teva." Ell s'hi acostà, a poc a poc, mirant l'obra fixament, negant amb el cap i, remugant, anava dient: "No, aquesta obra no és meva...". De cop es girà i, assenyalant una figura de l'altre extrem de la sala, ens digué: "Aquesta sí que és meva!" Ens hi acostàrem i el rètol de la peanya deia que era obra de Joaquim Claret. Tots compenguèrem l'error. La persona de bona fe que havia col·locat les figures havia confós Clarà per Claret. Sense fer comentaris, permutàrem de lloc les figures i així restituïrem l'autoria de les obres a l'artista corresponent.

Fins aquí l'anècdota. Però cal pensar que l'obra de Clarà era una obra de joventut, feia més de cinquanta anys que l'havia executat i no l'havia tornat a veure més. No en dubtà ni un moment. És com si un artista que realment ha creat una obra estableixi entre el seu subconscient i l'obra un fil conductor misteriós que els uneixi per sempre.

ME'N RECORDO / 58

Recordo que després d'un temps curt als caganers de la Caritat, d'on guardo la imatge d'un abecedari gegantí, els pares em van portar a l'escola unitària de la senyoreta Pilar. Recordo que era dels petits, hi havia una aula atapeïda de pupitres, un lavabo on anaves castigat, si calia, i un pati interior que donava per molt. Recordo els primers diners que vaig guanyar amb una paradeta que vaig muntar a l'entrada de casa. Recordo quan anava a beneir la palma i ens feien fotos amb el xai pasqual per Rams al Puig del Roser. Recordo que per Sant Lluç hi havia la fira de mulats i el gran terrabastall que feien els cavalls quan passaven pel carrer de casa i pujaven als camions. Recordo la festa del barri del Roser, l'envelat, el passant i el ball del Pubill i la Pubilla, la tornaboda a l'Hostal del Sol. Recordo que anava al gimnàs Salut y Vigor, al barri, i que a l'estiu anàvem els matins a la piscina de Can Xel a nedar i a fer excursions. Recordo quan els diumenges anava amb els pares a veure

comèdia a l'Orfeó i la desil·lusió que vaig tenir quan van deixar de fer-ne. Recordo quan anàvem amb autocar a Perpinyà a veure l'avi a l'exili. Recordo quan passàvem uns dies de vacances a l'estiu a Santa Magdalena, i m'hi pujaven a cavall del matxo. Recordo que anys més tard anàvem a Castellar de n'Hug i em retrobava amb els amics de cada any. Recordo que vaig entrar a l'Institut del Carme, el CLAEM, al seu últim any. Recordo que allí tot era bastant gris, trist i decadent. Recordo que l'any següent a l'Institut nou al Montsacopa va ésser diferent, amb l'entrada de professors més joves que li donaren un altre caire. Recordo que anava a córrer a Sant Francesc a preparar la temporada de cros escolar. Recordo quan vam crear l'equip de futbol, amb samarreta ratllada groga i negra, i jugàvem al camp dels Soldats i al Casal Marià. Recordo quan anys més tard vam començar a jugar a volei a la pista dels Escolapis i va ésser l'embrí del futur equip oficial. Recordo

que a les classes de llatí i grec érem pocs alumnes i que m'agradaven. Recordo quan a sisè vam anar d'excursió de final de curs a París. Recordo quan els divendres al vespre ens reuníem la redacció d'Olot-Misió per preparar el setmanari, i que per a mi va ésser tot un aprenentatge. Recordo l'any que vam guanyar el Cós Iris amb la carrossa de la secció de waterpolo del Club Natació Olot. Recordo l'agitació social dels anys 70; a classe vam parlar de l'execució de Puig Antich, i de la proposta de Xirinacs per al Nobel de la Pau. Recordo aquell setembre les últimes cinc penes de mort del franquisme. Recordo la Marxa de la Llibertat a Olot i l'Escala, la primera manifestació nombrosa a la ciutat, i les intimidacions de la Guàrdia Civil. Recordo quan amb els amics anàvem al Canet Rock i descobríem el món. Recordo quan passàvem la nit passejant pel Firal solitari i ho podíem tot. Un bon exercici posar paraules als records.

MANEL COMPTE